

Christopher Jamison OSB

Å finne nådens språk

Gjenoppgdagelse av det transcendent

EFREM

Å FINNE NÅDENS SPRÅK

CHRISTOPHER JAMISON OSB

Å finne
nådens
språk

Gjenoppldagelse av det transcendent

OVERSATT AV
TORGEIR BYGSTAD

Efrem forlag 2023

Å finne nådens språk

Norsk utgave: © Efreml forlag, 2023

Original tittel: *Finding the Language of Grace. Rediscovering Transcendence*. © Christopher Jamison 2022. Oversettelsen er utgitt i samarbeid med Bloomsbury Publishing Plc.

Omslag og sats: Efreml forlag

Trykk: Scandbook, Falun

Satt med Garamond Premier Pro 11,5/14

Papir: 100 g Munken Print Cream

ISBN 978-82-92922-88-0

Efreml forlag, Follese

post@efremforlag.no

www.efremforlag.no

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Efreml forlag AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Til Alda, Gordon og Jonathan, venner av nåde

Innhold

Notis om oversettelsen 9

Takkeord 11

INNLEDNING

Hvorfor transcendens? 13

Hvorfor trenger vi nådens språk? 14

Språk: En vei til nåde 16

Språk på fire måter 18

1. HVA ER NÅDE?

Mistillit: et liv uten nåde 21

Nåde: gjenopprettet tillit 31

«Våre sinn er ikke våre egne» 36

Vi tar våre sinn tilbake 40

2. Å LYTTE

Hva er språk? 46

Stillhet: Shusaku Endo 48

Å lytte til stillheten: kontemplasjon 53

Å lytte til ord: dømmekraft 55

3. Å SNAKKE

Legenden om ikke å tale 65

Å finne sin egen stemme 69

Å snakke med menneskene på vår vei 73

Historiefortelleren Jesus 75

Å snakke godt i dag 79

4. Å SKRIVE

Hva vil det si å skrive? 85

St. Johannes av Korset: *Åndelige sang* 87

St. Johannes av Korset: *Sjelens mørke natt* 92

Sta. Teresa av Avila 95

Å være menneskelig, veien til det guddommelige 99

«Vi skriver ikke for å bli forstått; vi skriver for å forstå» 103

5. Å LESE

Måter å lese på 107

Grunner til å lese 109

Å lese for å søke nåden 114

Å lese Gilead 118

6. Å LESE SITUASJONEN

Språket bakenom ordene 127

Herlighetens språk 130

Sangens språk 136

Språk som bygger konsensus 142

Autentisitet 143

Fortiden 145

Fremtiden 150

AVSLUTNING 154

LITTERATUR 158

Notis om oversettelsen

Finding the language of grace er denne bokens originaltittel, og i samtlige kapitler er *grace* et nøkkelbegrep. For en norsk oversettelse er dette ikke helt uproblematisk. Det engelske *grace* har et bredt betydningsspekter som rommer idéen om det elegante, det yndige, det sømmelige og det velvillige, så vel som den spesifikt teologiske idéen om Guds nåde og barmhjertighet. Det norske «nåde» er derimot mer snevert og vekker først og fremst religiøse eller juridiske assosiasjoner: Gud er synderen nådig, dommeren lar nåde gå for rett, forbryteren blir benådet, og så videre. Den engelske teksten kan dermed spille på en tvetydighet og nyanserikdom som ikke helt lar seg gjenskape på norsk. I mangel av bedre alternativer har jeg likevel holdt meg til ordet «nåde», som tross alt dekker Jamisons grunntanke: Alt som er godt og vakkert, alt som bygger tillit mellom mennesker og skaper glede, er dypest sett en gave fra Gud.

Som hovedregel har jeg prøvd å unngå engelske ord og uttrykk i oversettelsen, men i noen tilfeller har dette vist seg vanskelig. For eksempel refererer Jamison til en rekke prosjekter, organisasjoner eller TV-programmer som ikke har etablerte norske navn eller titler. Når det lar seg gjøre på en naturlig måte, har jeg oversatt disse til norsk. For eksempel sier jeg «Birmingham-instituttet for borgerrettigheter» – ikke *The Birmingham Civil Rights Institute*. I andre tilfeller har jeg funnet det best å

beholde engelske navn og titler og sette dem i kursiv, for eksempel når Jamison omtaler den katolske veldedighetsorganisasjonen *Million Minutes*, og deres *Courtyard Project*.

Når Jamison siterer andre forfattere eller diktere, prøver jeg å bruke de eksisterende norske oversettelsene: Olaug Berdal og Ingrid Haug har for eksempel oversatt henholdsvis Teresa av Avila og Marilynne Robinson, og Geir Uthaug har forsynt norske lesere med vakre gjendiktninger av William Blake. Den største vanskeligheten har knyttet seg til poeten Gerard Manley Hopkins. De siterte strofene av ham har jeg ikke kunnet oppspore i norsk gjendiktning, og den kraftfulle, tidligmodernistiske uttrykksformen egner seg ytterst dårlig for en ordrett gjengivelse. Jeg har derfor funnet det best å la dem bli stående på engelsk i all sin sublime, og kanskje ugjennomtrengelige skjønnhet.

Bibelsitatene har det tidvis vært nødvendig å oversette på grunnlag av Jamisons engelske tekst, men som regel har jeg hold meg helt eller delvis til Bibelselskapets siste oversettelse.

Torgeir Bygstad

Takkeord

Denne boken har latt vente på seg. Først av alt vil jeg derfor takke forlaget for at de bevarte troen på meg. Særlig takker jeg redaktøren min, Robin Baird Smith, som overtalte meg til å holde fast på denne bokidéen, gav meg ny glød til å skrive og støttet meg gjennom hele skriveprosessen. For det andre vil jeg takke flere venner som leste tidlige utkast eller deler av utkast, spesielt Peter Tyler, Austen Ivereigh og Ralph Townsend; til forskjell fra meg selv har de alle doktorgrader og vet virkelig hva de snakker om. Jeg er svært takknemlig for deres tid og ekspertise. Til slutt vil jeg takke flere organisasjoner som gjennom arbeidet sitt har påvirket tenke- og levemåten min. *Million Minutes* er en veldedig katolsk ungdomsorganisasjon som hjelper meg og andre med å forstå hvordan vi bør ta oss av de unge, og hvilket språk som passer best i møte med dem. Deres *Courtyard Project* blir omtalt i kapittel tre. CTVC er et mediaselskap jeg samarbeider med, og som spesialiserer seg på å produsere religiøst og etisk stoff på en rekke ulike mediekkanaler. Den fantastiske staben deres hjelper meg å finne det rette språket for å snakke om nåde i dag. I samarbeid med meg og *Million Minutes*, var de også en del av *AloneTogether*-teamet, et nettbasert prosjekt som beskrives i kapittel en.

I tiden like før jeg begynte å skrive denne boken, var livet mitt i stor grad preget av å lytte til den nagende smerten

hos dem som har gjennomlevd sexmisbruk fra geistlige, og av min deltagelse i granskningen av disse forbrytelsene. Jeg anerkjenner at lidelsen deres har påvirket min tilnærming til nådespråket. Jeg er dypt takknemlig for samtalene som så mange overgrepsofre har hatt med meg.

Støtten fra mine benediktinerbrødre, og velviljen til sognemenigheten St. Mary Moorfields i London, der jeg oppholdt meg under flere korona-nedstengninger, har gitt skriveprosessen en trygg ramme. Uten slik personlig støtte er jeg ikke i stand til å skrive, og jeg er takknemlig overfor dem alle for deres utilsiktede bidrag til denne boken.

Innledning

Nåde flyter fra dine lepper

Salme 45,2

HVORFOR TRANSCENDENS?

Vår kultur har et problem vi knapt kan snakke om, fordi tapet av språk for å beskrive det *er* problemet. Vi er i ferd med å miste evnen til å snakke åpent om grunnleggende sider av livet, så som kjærlighet og glede, skjønnhet og godhet, eller hat og grådighet, sinne og forfengelighet. Det er disse erfaringene som betyr mest for oss, på godt og ondt. Vi lengter etter glede og skjønnhet, vi frykter den ødeleggende kraften i sinne og grådighet. De uttrykkes fysisk, men de kommer fra det transcendentenes sfære, fra dimensjonen bak det fysiske. Transcendens er dimensjonen mange føler seg ute av stand til å sette ord på.

Den irske poeten og nobelprisvinneren Seamus Heaney (1939–2013), oppsummerte problemet konsist: «Den største forandringen i min levetid er at det transcendent er blitt borte i all vår språklige omgang.» Offentlig språk i dag har et fokus som er nesten utelukkende forretningsmessig og praktisk; det brukes til å selge oss noe eller overbevise oss om noe, eller til å øke vår tekniske innsikt. Dette transaksjonelle språket kan oppsluke oss så fullstendig at mange finner det vanskelig å snakke offentlig om de

grunnleggende, men mysteriøse dimensjonene av livet. De som gjør det – sangerne og dikterne – stikker seg ut og er stadig mer etterspurt.

Utfordringen er å gjenopplive språket for det transcendentte i vår egen samtid. I den kristne tradisjon er nåden, Guds virksomhet i verden, den ytterste transcendentte virkelighet mennesket erfarer. For å gi vår søken etter det transcendentte et fokus, vil jeg derfor konsentrere meg om nåden, og om hvordan kristne forfattere har beskrevet nådens virke i egne liv, og i livene til sine oppdiktete personer. Dette innebærer å rette blikket mot det jeg kaller *nådens språk*, et språk som blir overlevert i den kristne tradisjonen og som må oppdages på ny i hver generasjon.

HVORFOR TRENGER VI NÅDENS SPRÅK?

Nådens språk er universelt; alle kan lære å snakke det, enten de har en klart uttrykt religiøs tro eller ikke. Nåden er virksom i alles liv, uavhengig av hvilken tro vi bekjenner oss til, og mange som kaller seg åndelige, men ikke religiøse, er ofte på leting etter sin egen versjon av nådens språk. For en kristen ligger de gjengse ordene som beskriver nåden i Kirkens lære og liturgi. Disse liturgiske og læremessige tekstene danner den nødvendige infrastrukturen for det kristne livet, men de er ikke tilstrekkelige til å fange all Guds virksomhet. Nåden finner nye uttrykk i dagliglivet til hver generasjon av kristne, deriblant uttrykk som tøyer det formelle språket til dets grenser og enda lenger.

Bevisstheten om nåde som en opplevd erfaring og bruken av språk for å uttrykke den, har blitt nedbrutt av to

jevnbyrdige, men motsatte krefter. På den ene side lever for eksempel vi i Storbritannia i et samfunn der en fjerdedel av befolkningen, i meningsmålingen av 2011, meddelte at de ikke hadde noen religion – et tall som ventes å øke betydelig når målingen for 2021 blir offentliggjort. Historisk sett har religion vært den viktigste arenaen der folk lærer å uttrykke sin erfaring av det transcendent. I dag går religiøs tro sjelden i arv innen familien (selv blant dem som vokser opp i et trosfellesskap); det er hovedsakelig et valg som tas i voksen alder av et mindretall. Det vil si at språket som anerkjenner transcendent i menneskelig erfaring, er utdødd i manges liv; nå og da dukker det gjerne opp i formelle tekster i bryllup og begravelser, men det er ikke lenger et levende språk folk tar i bruk for å beskrive egen erfaring. «Sjel, Kropp og Åndavdelingen» i bokhandlene tilbyr et bredt utvalg av åndelige bøker, noen dietter tillegges en nesten mystisk renhetskvalitet, og naturprogrammer på TV har ofte kommentarer som leder tankene hen på det overnaturlige. Siden det transcendent er en virkelig dimensjon av livet, er det ikke overraskende at det vokser frem lokale «transcendent-dialekter» her og der, når det alminnelige nådespråket dør ut. Men skaperne av åndelige systemer, dietter og TV-dokumentarer, mangler et felles språk.

For de fleste i Storbritannia i dag er det religiøse språket uforståelig, og det har ikke blitt erstattet av en allment anerkjent måte å uttrykke livets transcendent dimensjoner på.

Som motreaksjon ser vi på den annen side en vekst i religiøs fundamentalisme, der noen troende bruker sitt eget fellesskaps religiøse språk som våpen. Andre religiøse uttrykk enn bekjennelsenes og dogmenes tradisjonelle språk anses

som kjetterske. Fraværet av streng tilslutning til hver enkelt trosartikkel regnes som årsaken til samfunnets religiøse og moralske forfall. En slik formentlig ettergivenhet rettferdiggjør fordømmelse og endatil utvisning fra trossamfunnet. De siste tiårene har denne fundamentalistiske tendensen vokst i de fleste store religioner.

Men religionens tilbakegang og fundamentalismens vekst har krympet rommet imellom seg, der vår opplevde erfaring av nåden kan beskrives. Nådens språk dør hen.

SPRÅK: EN VEI TIL NÅDE

Min egen interesse for språk stammer fra min familiehistorie. Vi er en familie med røtter i Australia som går tilbake til 1800-tallet, og tidlig i 1950-årene ble min far utnevnt til administrerende direktør for et australsk selskap som hadde sitt globale hovedkvarter i England. Som spedbarn emigrerte jeg derfor til England med familien. Selv om en stor del av selskapets forretninger ble gjort på det europeiske fastlandet, særlig i Frankrike, oppdaget far til sin forbauselse at nesten ingen av hovedkvarterets direktører eller ledere snakket fransk. Derimot snakket alle de franske direktørene engelsk. Min fars yrkesmessige overraskelse ble etterfulgt av familiens første sommerferie i England, fjorten regnfulle dager i Frinton – et alvorlig kultursjokk for en australsk familie. Fra da av ferierte vi i Frankrike, og dermed begynte fars kampanje for å sørge for at alle de fire sønnene hans lærte fransk. Heldigvis hadde jeg gode fransklærere på skolen som oppmuntret meg til å lære spansk også, og dette kulminerte i en universitetsgrad i moderne språk.

To deler av dette studiet skulle få personlig betydning for meg. Først var det grunnemnet i lingvistikk, det vitenskapelige og filosofiske studiet av språk, som viser hvordan språk ikke bare er et kommunikasjonsverktøy, men også en del av det som gjør oss til mennesker. Jeg begynte å undre meg over menneskets evne til å si ting som aldri har vært sagt før, og hvordan vi tilegner oss denne skapende ferdigheten. For det andre fikk jeg anledning til å studere fransk og spansk litteratur i tre år, med sterk vektlegging av romanen. En kategori av europeiske romaner som fant gjenklang i meg ble kjent som *den katolske roman*. Den engelske forfatteren Graham Green skrev for eksempel *Slutten på leken* i 1951, som beskriver et typisk trekantdrama, men med en ekstra dimensjon: Mens personene strever med sine brister, går det en dyp tråd av nåde gjennom livene deres. Tidligere på 1900-tallet, i den franske romanen *Thérèse Desqueyroux*, utforsket Francois Mauriac nådens virksomhet i livet til en kvinne som prøvde å drepe sin ondskapsfulle ektemann. Disse romanforfatterne skrev fortellinger om tro og tap av tro, om synd og forløsning, men ikke på en naiv måte. Snarere snudde de ofte om på disse klassiske religiøse idéene og undersøkte om Gud kunne bli funnet utenfor slike klassiske lærekategorier. Den Gud som er virksom i disse romanene, er ikke en kraft som griper inn for å redde dagen, men snarere et ubestemmelig nærvær, som oftest i våre nederlag; i disse fortellingene er nåde noe som formidles gjennom en glitrende bruk av språket. Jeg hadde alt støtt på beskrivelser av nåde i Bibelen og i prekener, men disse romanene viste hvordan nåden virket i menneskers liv på uventede måter. Uten å ty til et formelt religiøst språk, beskrev forfatterne utvilsomt et guddommelig

nærvær. For meg ble dette en innføring i et nytt og meget interessant nådespråk.

SPRÅK PÅ FIRE MÅTER

Et vennlig ord i rette øyeblikk blir husket med takknemlighet, men en uomtenksom bemerkning kan etterlate et langvarig sår. Måten vi snakker på, betyr virkelig noe; likeså hva vi skriver. Det samme gjelder lytting: Å lytte oppmerksomt til en person i nød demper engstelse og uro. Selv lesning kan være en gave til andre mennesker: Å lese vakkert i en begravelse kan for eksempel gi trøst til de sørgende. Og et dikt kan være et øyeblikks glede for den ensomme leser. Å snakke og å skrive, å lytte og å lese: Disse fire formene for språk kan være et middel som overbringer transcendens og nåde.

I de følgende kapitler vil jeg beskrive hver enkelt språkform som et nådemiddel, belyst med eksempler fra en stor forfatter. Men først, i kapittel 1, gir jeg en praktisk beskrivelse av nåden og viser hvordan den fremmer tillit og indre frihet. I kapittel 2 møter vi så den første av våre store kristne forfattere, japaneren Shusaku Endo fra 1900-tallet, og hans roman *Stillhet*, der det å lytte står sentralt. I kapittel 3 drar vi tilbake til middelalderen og legenden om den hellige gral, en fortelling som fremhever betydningen av å snakke godt. I kapittel 4 belyser Teresa av Avila og Johannes av Korset hvordan det å skrive er et åndelig foretagende. Kapittel 5 presenterer den nålevende amerikanske romanforfatteren Marilynne Robinson og hennes oppdiktete Gilead – en verden av sannheter som åpner seg i den gledefulle lesningen av hennes poetiske prosa. I det siste kapitlet skal vi se på språket hinsides ordene,

og prøve å tolke noen utfordrende situasjoner i vår tid i lys av det de forutgående kapitlene har lært oss.

Alle språk krever øvelse. Hvert kapittel slutter derfor med en samling valgfrie øvelser som du kan gjøre i ditt eget tempo. Dette er ingen håndbok eller bruksanvisning, men jeg håper den kan være en kilde med inspirerende tekster som hjelper deg til å finne det transcendent og gjenopplive ditt eget nådespråk.

I

Hva er nåde?

Bare godhet og miskunn skal følge meg alle mine dager

Salme 23, 6

MISTILLIT: ET LIV UTEN NÅDE

I en rapport fra 2018 med tittelen *Sannhet i forfall* skriver tankesmien RAND Corporation at «Amerikaneres tillit til fakta i offentlige diskusjoner har sunket betydelig de to siste tiårene, med politisk lammelse og kollaps i samfunnsdebatten som følge.» Denne kollapsen gjør seg for eksempel gjeldende i en manglende evne til å lytte til motpartens argumenter, eller endog til å godta vitenskapelige funn. Alt for ofte leder dette til aggressive verbale angrep på meningsmotstandere. «Studien nevner immigrasjon som et aktuelt eksempel på hvordan samfunnsdebatten har gått i oppløsning», meddeler rapportens offisielle sammendrag:

Uten enighet om et felles faktagrunnlag når det gjelder antallet innvandrere som kommer inn i USA, hva de koster oss og hva de bidrar med, og omfanget av kriminelle handlinger de begår eller ikke begår, blir det vanskelig å avholde viktige politiske debatter og komme frem til politiske løsninger.

Enda verre er det at hvem som helst kan publisere hva de vil på sosiale medier med den største letthet. Inntil nylig ville de aggressive og nedverdiggende nettkommentarene om andre mennesker aldri funnet en utgiver som ville sendt dem i trykken. Nå sendes de verden rundt på et øyeblikk.

Svekkelsen av den offentlige samtalen og hvordan vi kan motarbeide den, er bakgrunnen for denne boken, men ikke dens tema. Den krigerske tonen i offentlige diskusjoner bunner ofte i en dyp mistillit til institusjoner og individer. Hva er røttene til denne mistilliten? Etter min mening er disse røttene mer hjemlige enn vi kanskje ønsker å vedgå.

Hva er ditt tidligste minne i livet? Mitt eget er at jeg hadde gått meg vill på en strand. Familien var på besøk i Melbourne, vår hjemby og min fødeby, som vi forlot da jeg bare var et spedbarn. Da jeg var nesten fem år gammel, i desember 1956, fløy hele familien tilbake på vårt første besøk siden vi flyttet. På den tiden var en så lang flyreise en opplevelse i seg selv, en opplevelse som ble forsterket av fars krigshistorier fra sin fortid som navigatør i det australske luftvåpenet. Vi ankom midt på den australske sommeren, akkurat tidsnok til olympiaden i Melbourne. Reisefortellingene fra denne tiden er imidlertid ikke mine egentlige minner, men historier familien har gjenfortalt helt siden den gang, eller legender vi har delt med hverandre. Mitt eget altoverskyggende minne fra turen er at jeg gikk meg vill på en strand i Brighton, forstaden til Melbourne der jeg ble født. Jeg husker det var en vakker sommerdag, men at jeg var oppløst i tårer fordi jeg ikke kunne finne familien min; jeg hadde lagt i vei langs stranden og forvillet meg bort i folkemengden. En snill kvinne så meg gråte og tok meg med

til en politimann (jeg minnes ennå den hvite tropehjelmens hans) som fulgte meg tilbake langs stranden for å finne familien min igjen. De hadde ikke vært langt borte, men jeg hadde fått panikk ved denne første erfaringen av adskillelse. Dette minnet fra femårsalderen står fremdeles nokså levende i hukommelsen, som min første følelse av fortapthet.

I mitt arbeid som prest og munk som begynte rundt 20 år senere, lærte jeg å lede retrett-samlinger, særlig for unge. Som en del av dette arbeidet bad jeg deltakerne om å tenke på sine tidligste minner og dele dem med gruppen, om de ønsket det. Gang på gang beskrev de erfaringer av adskillelse og isolasjon. Ikke erfaringer av kjærlighet, men av å miste kjærligheten. Naturligvis forutsetter et tap at det var noe å miste i utgangspunktet, men kjærligheten er ikke det første minnet; for mange er det *tapet* av kjærlighet som er ur-erindringen. Hvorfor er de negative erfaringene av tap og isolasjon så ofte våre sterkeste tidlige minner?

En slående fremstilling av et tidlig minne skriver seg fra den prisvinnende skuespilleren Tom Hanks. Da han opptrådte i BBCs klassiske radioserie *Desert Island Discs* i 2016, ble han bedt av programlederen, Kirsty Young, om å snakke om seg selv som tenåring. «Jeg begynte å stille meg noen helt nye spørsmål», sa han.

«Og hvilke spørsmål var det», spurte Young.

Hanks nølte. «Det var spørsmål som: Hvordan finner jeg et språk for det som skramler rundt inne i hodet mitt?»

Young fulgte dette opp: «Er du i stand til å sette ord på de følelsene?»

Hanks ble sterkt beveget og klarte ikke å snakke. Omsider sa han: «Hva har du gjort med meg, Kirsty?», etterfulgt av

en nervøs latter, og til sist: «Hva det var, det var ensomhetens språk.» Så fortalte Hanks at han som tjuetåring hadde fått en rolle i et skuespill av Tsjekhov, og at regissøren hadde sagt: «Alle store dramaer handler om ensomhet». Denne setningen rammet ham som en lynstråle; han innså at dette var grunnen til at han drev med teater – for å overvinne ensomheten – men hans femten år gamle jeg hadde ikke hatt et språk for å uttrykke dette.

Jeg ønsker å undersøke om slike minner om isolasjon også kan være et menneskes første virkelige erfaring med det som kristen tradisjon kaller arvesynd. Hvis ensomhet og mistillit er en grunnleggende menneskelig erfaring, er dette et sted som nådespråket må utforske, og denne utforskningen vil prøve å finne de rette ordene for å gjenopprette tillit, slik at kjærligheten kan blomstre. Dette vil innebære å se mistilliten inn i øynene og til og med komme på innsiden av den. Det vil bli tydelig at nådespråket også må beskrive fraværet av nåde. Dette sammenstøtet mellom lys og mørke er forvirrende, sågar skremmende, men kan ikke unngås om nådespråket skal komme i berøring med det virkelige livet. Denne konfrontasjonen i menneskers liv er et fengslende forskningsområde for forfattere og kunstnere.

Gjennom 1900-tallet, da moderne holdninger gjorde opprør mot tanken om nedarvet ondskap, fikk arvesynden dårlig presse. Den store oldkirkelige teologen Augustin trodde riktignok at Adams synd ble gitt videre til barna gjennom foreldrenes samleie. Men selv om denne forståelsen av arvesynden var utbredt, har den aldri blitt formelt anerkjent av Den katolske kirke. Jeg tror min egen barndomserfaring (og mange andres tidlige erfaringer, slik jeg oppdaget), kan gi et annet innblikk i

hva den kristne tradisjonen mener med arvesynd.

For å si det enkelt: Når mennesker innser at de er alene, oppdager de et grunnleggende instinkt for mistillit i seg selv. I lys av dette var dagen på stranden selve øyeblikket da jeg oppdaget at familien ikke var til å stole på i alle situasjoner, særlig om jeg ganske enkelt valgte å stikke av! Med denne erkjennelsen tok uskylden slutt, og i stedet våknet tendensen til å avvise situasjoner, bedømme mennesker og velge om de var til å stole på eller ikke. I en viss forstand var dette en nødvendig del av det å vokse opp og ta vare på seg selv; men det var også første gang jeg innså min iboende ensomhet og mistillit til andre.

Mennesket kommer til verden med en fornemmelse av å være alene; spedbarn gråter når de er sultne, kanskje fordi de ikke stoler på at noen vil ta seg av dem med mindre det kommer en umiddelbar reaksjon. Gode barndomserfaringer, særlig gode familieerfaringer, skaper sterke bånd og setter unge i stand til å elske andre tillitsfullt. I et normalt hjem lærer barnet at det vil bli tatt hånd om, og følgelig stoler det på foreldrene. Dårlige barndomserfaringer, særlig i forbindelse med misbruk, låser en person inn i mistillit – noen ganger på livstid. Møtene jeg nylig har hatt med offer for misbruk av prester eller lærere, har vist meg hvor ødeleggende og varige slike erfaringer er. Mistillit blir kraftig forsterket av misbruk. Noen overlevende har vist en heroisk generøsitet ved å stole tilstrekkelig på meg og andre kirkeledere til å møte oss, slik at vi kan forstå erfaringene deres og arbeide mer effektivt for å beskytte andre barn. Mange overlevende etter misbruk fra geistlige vil forståelig nok aldri stole på en prest igjen eller ønske noen videre kontakt med Kirken.

Den opphavelige mistilliten forklarer hvorfor øyeblikket

der vi, for første gang, innser den fulle rekkevidden av å være alene i verden, ofte er vårt første minne. Helt siden dagen jeg første gang oppdaget at jeg var fortapt og alene, har livet vært en eneste søken etter å overvinne min opphavelige mistillit.

Dette er ikke en lettvent påstand. I 1998 hadde jeg gleden av å være til stede på en konferanse i Dublin, der en av talerne var en kvinne som senere skulle bli Irlands president: Mary McAleese. Fru McAleese er fra Nord-Irland og var den første katolske visekansleren ved Queen's University Belfast. Nøkkelen til hvorfor dette er bemerkelsesverdig ligger i universitetets navn og de katolske republikanernes historiske kamp mot Kronen. I sin tale til de britiske og irske rektorene som var samlet på konferansen, utfordret fru McAleese idéen om at undervisningens mål er å fostre livslang læring. Hennes eget og det moderne Irlands liv viste, sa hun, at denne prosessen også krever livslang *avlæring*, fremfor alt avlæring av mistillit. Langfredagsavtalen, som åpnet en mulighet for å få slutt på Irlands problemer, var blitt underskrevet bare få måneder tidligere, men når ulike samfunn har drept hverandre gjennom århundrer, fortsatte hun, er mistilliten så dyp at avlæringen må fremmes aktivt og omhyggelig. Samme kveld, under middagen som ble avholdt til hennes ære, fikk jeg plass ved siden av en irsk gjest. Ved slutten av måltidet ble vi oppfordret av konferanselederen, en engelskmann, til å reise oss og utbringe en skål «for presidenten av den irske republikk.» Da vi satte oss igjen, bemerket jeg til min irske nabo at det var godt å høre en engelskmann skåle for det irske statsoverhodet.

«En ire», repliserte han, «ville kun løftet glasset halvveis opp for Irlands president.»

Behovet for å avlære mistillit gjør seg gjeldende på så mange områder i livet. Arvesyndslæren hevder ganske enkelt at

menneskene stadig vil brytes ned av sin manglende evne til å vise tillit, og at vi dermed må ta bevisste steg for å få bukt med den. Mistilliten kan forminskes, men aldri fjernes helt, slik at endatil på dødsleiet har mang en helgen måttet kjempe med tvilens og håpløshetens demoner.

Hele mistillitens dynamikk blir godt belyst i legenden som ligger til grunn for begrepet arvesynd, nemlig fortellingen om Adam og Eva. Dette er en av de sanneste fortellingene jeg vet om, når vi bare har det klart for oss at det ikke dreier seg om vitenskapelige sannheter, men sannheter om vår menneskelige adferd.

I åpningskapitlene til Første Mosebok beskriver fortelleren hvordan Gud skaper universet, med skapelsen av mann og kvinne som høydepunktet. Paret får lov til å gi navn til alle ting i universet, samt privilegiet av å bo i paradishagen: Alle jordens frukter skal være deres, og alle dyr skal tjene dem. Gud ber bare om én ting: Ett tre må Adam og Eva ikke ete av, treet til kunnskap om godt og ondt. Frukten fra dette treet kan ikke spises, fordi – som slangen i fortellingen ganske korrekt sier – de selv vil bli som guder, dersom de lærer å dømme om godt og ondt. Men det slangen ikke sier, er at, siden det kun finnes én Gud, vil det å spise av treet føre dem i konflikt med den sanne Gud. De vil da ikke lenger stole på Guds bedømmelse, men søke sin egen.

Men Adam og Eva går av sted og spiser frukten, og etterpå begynner de virkelig å gjøre sine egne vurderinger. Den første er at de ser seg selv som nakne, og derfor finner de seg klær. Adam og Eva er blitt bluferdige og har ikke selvtillit nok til å vise seg slik de egentlig er. Dette er det første tegnet på at tilliten har brutt sammen. Om kvelden vandrer Herren Gud rundt i sin vakre paradishage, men da de hører Gud komme, gjemmer Adam

og Eva seg. Når Gud finner dem, sier Adam: «Jeg var redd, fordi jeg var naken, og så gjemte jeg meg.» Adams forlegenhet fører ikke bare til at selvtilliten bryter sammen, men også tilliten til Gud, som han nå ønsker å gjemme seg for. Og som om dette ikke var nok, går han også løs på Eva og gir henne skylden for synden de begikk, da de åt av den forbudte frukt. Dermed ødelegger han også tilliten dem imellom.

I denne korte fortellingen kollapser tillit som en rekke dominobrikker: Adam stoler ikke på sitt nakne jeg, og så frykter han at heller ikke Gud er pålitelig, og til slutt stoler han ikke lenger på Eva. Mistillit til seg selv, til Gud og til de andre, er ett og det samme. Og dette er ur-synden: en manglende evne til tillit i kombinasjon med den økende isolasjonen som mistillit fører til. Fortellingen om Adam og Eva rommer også frykt og skam, men den grunnleggende kraften som forårsaker disse følelsene er mistillit. I motsetning til de hedenske skapelsesfortellingene som viser kosmos som en slagmark mellom godt og ondt, sier den hebraiske beretningen at Gud har skapt et godt, velordnet univers der det onde likevel finnes. Første Moseboks forklaring av det onde er at menneskene ikke stoler på Guds og hans verdens godhet; dermed stenger de seg inne i seg selv, før de til sist oppdager at de ikke kan stole på seg selv heller. Resten av Bibelen viser hvordan Gud handler for å frelse menneskene fra deres mistillit og isolasjon.

Under nedstengningene i koronaperioden ble det tydelig at isolasjon er en livstruende tilstand som krever at vi arbeider kontinuerlig for å beskytte de sårbare blant oss fra dens virkninger. Språket spiller en nøkkelrolle i måten samfunnet gjør dette på, gjennom å snakke med dem som lever alene, skrive til dem eller sågar lese for eller med dem. Dette er nådens

språk som sosial handling.

Det sekulære samfunnet har forkastet bibelske innsikter om arvesynd og i stedet kastet seg over et annet alternativ: Troen på at mennesket er et vesen som kan bli perfekt. For om det ikke hefter noen grunnleggende skavank ved oss, kan vi gå i gang med å fjerne det som hindrer perfektibiliteten. Det som erstattet tanken om arvesynd på 1900-tallet, var en ny optimistisk tro på at menneskeheten, ved hjelp av moderne utvikling innen vitenskap og teknologi, psykologi og økonomi, nå kunne begynne å helbrede menneskets lyter og få i stand et perfekt samfunn.

En slik optimistisk visjon kjennetegner både fascismen og marxismen, om vi bruker begge betegnelser i deres historiske betydning. Disse bevegelsene fengte store folkemengder: Både Hitler og Mussolini gikk av med seieren i demokratiske valg, og marxistiske revolusjoner vant utbredt støtte. Disse politiske filosofiene lovet å reparere samfunnet gjennom riktig styring av økonomi og politikk, og å hjelpe verden med å bli kvitt alt som hindret fremskrittet – også de menneskene som ble ansett som hindringer. Tapet av følelse for menneskehetens arvesynd var likesom signaturen under mange av 1900-tallets mest brutale voldshandlinger, det være seg nazistenes endelige løsning, Stalins utrenskninger eller Maos industripolitikk, som forårsaket hungersnød i store områder.

Som motreaksjon mot disse undertrykkende regimene, ble ønsket om å innføre menneskeretter i lovgivningen et av de største prosjektene i 1900-tallets annen halvdel. Hele idéen om menneskeretter er bygd på en transcendent forståelse av verden: en rettighet er ikke fysisk synlig. Men det er ennå svært omstridt hvordan disse usynlige rettighetene skal

uttrykkes, og språkbruken rundt dem er langt fra avgjort. Noen røster i Storbritannia vil for eksempel fjerne den europeiske menneskerettskonvensjonen fra det nasjonale lovverket og erstatte den med et britisk rettighetsdokument.

Til tross for den vellykkede innføringen av menneskeretter i mange land, er omfanget av det tjuende århundres voldshandlinger så overveldende, at mistilliten har vokst i moderne tid. I det store og hele begynte vi det tjudeførste århundre med å mistro idéer og institusjoner som tilbyr store løsninger på samfunnets problemer. Medlemstallet i politiske partier, fagforeninger og kirker sank dramatisk i Storbritannia mot slutten av forrige århundre, og den tydeligste nedgangen viste seg i de politiske partiene. Men klimaendringene og covid-19 pandemien krever globale politiske løsninger, om liv skal reddes. Antivaksinasjonsaktivismen grunner seg på en systematisk mistillit til forskere og undergraver metodisk de offentlige helsetiltakene som prøver å begrense pandemien, ved å omtale dem som et renkespill som er ønsket ut for å skade oss. Vaksinebetenkeligheten, som ytrer seg i et helt annet tonefall, er derimot en usikkerhet i enkelte grupper om hvem de bør stole på, ofte grunnet tidligere undertrykkelse av deres etniske fellesskap. Men enten den grunner seg på overdrevne konspirasjonsteorier eller på rimelig skepsis, innebærer tillitsmangelen en materiell reduksjon av samfunnets evne til å håndtere utfordringer som vedrører liv og død.

Dersom nådens språk beskriver hvordan mistillit overvinnes, kan det spille en betydelig rolle i gjenopprettningen av tillit til ledere og institusjoner. Fraværet av slik tillit utspilte seg i de groteske voldsscenerne fra den amerikanske kongressen i januar 2021. I overbevisning om at landet ble

ledet av en korrumpert elite som hadde jukset med presidentvalget, uttrykte denne sinte mobben en mistillit til ledere og institusjoner som vi hittil ikke har sett maken til i et stabilt vestlig demokrati. Og samtidig er det disse lederne og institusjonene som må vises tillit, om vi skal ta tak i de aktuelle utfordringene i verden.

NÅDE: GJENOPPRETTET TILLIT

Nåde er Guds måte å gjenopprette vår tillit til livets godhet på. Forholdet mellom godhet og nåde kan kanskje forklares gjennom en sammenligning med mat. Dersom maten er næringsrik, regnes den som meget god. På lignende vis er nåde en godhet som nærer sjelen; den mater det gode i oss, slik at vi kan stole på hverandre og utfolde oss sammen.

Nåde er imidlertid ikke en ting; den er ikke en ny gjenstand i verden som jeg kan anskaffe meg. Den er en kvalitet, ikke en substans. I hverdagspråket blir denne kvaliteten uttrykt på flere måter. Når vi sier at noen er «falt i unåde», mener vi at de ikke lenger er verdsatt. Så nåde er, for det første, det å være verdsatt, erfaringen som bekrefter min godhet. For det andre tilføyer vi den ubestemte artikkelen *en*, som i «en nåde», for å gi uttrykk for en særlig erfaring av godhet. En gjest kan for eksempel si: «Det har vært en sann nåde å bo med familien deres.» På engelsk knyttes også «nåde» til det å takke, siden ordet *gratitude* – «takknemlighet», er avledet av *grace* – «nåde». Takknemligheten svarer på og forøker nåden. Thomas Aquinas, hvis skrifter er en prøvestein på katolsk teologi, bemerker at disse tre aspektene ved nåden utgjør en logisk rekkefølge: Kjærlighetens underliggende nåde

«Christopher Jamison demonstrerer på briljant vis
hvordan poesi og litteratur, om så av St. Teresa av Avila eller
Marilynnne Robinson, åpner for oss et nådens språk, som forvandler
hvordan vi lytter og snakker, leser og skriver.»

TIMOTHY RADCLIFFE OP

CHRISTOPHER JAMISON er vel kjent i England gjennom radio og TV – i sær TV-serien «The Monastery» på BBC – samt sine bøker, som er utgitt på norsk av Efrem forlag. *Ditt hellige rom* var en oppfølger til den nevnte TV-serien, og senere kom *Lykke – klostervisdom for et godt liv*. Jamison viser nå igjen sin evne til å formidle åndelig innsikt på en tilgjengelig måte. *Denne gang om nåde – grace*.

Det engelske GRACE har et bredt betydningsspekter som rommer idéen om det elegante, det yndige, det sømmelige og det velvillige, så vel som den spesifikt teologiske idéen om Guds nåde og barmhjertighet. *Å finne nådens språk · Gjenoppdagelse av det transcendent* fokuserer på opplevelsene av nåde, som kjærlighet og glede, skjønnhet og godhet, og som vi sliter med å snakke om i dagens svært så business-aktige kultur, selv i kirkens indre liv.

«Nådens språk er universelt; alle kan lære å snakke det, enten de har en klart uttrykt religiøs tro eller ikke», skriver Jamison; hvordan gjenoppretter vi tillit? Hvordan kan vi lytte godt? Hva er den rette måten å lese tidens tegn på? Og hvordan kan vi revitalisere nådens språk i vår tid?

Dom Christopher Jamison OSB trådte etter endt utdanning fra Oxford inn i fellesskapet av benediktinere i Worth. Han ble senere leder der og er i dag abbed-president for den engelske benediktinerkongregasjonen.

efremforlag.no